

М.М. ПЕРЕГРИМ^{1,2}

¹ Науково-дослідна лабораторія «Ботанічний сад»
Навчально-наукового центру «Інститут біології»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Симона Петлюри, 1, м. Київ, 01032, Україна

² Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
peregrym@ua.fm, mykyta.peregrym@gmail.com

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ ЦИБУЛИННИХ І БУЛЬБОЦИБУЛИННИХ ВИДІВ РОСЛИН ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ УКРАЇНИ В ОХОРОННИХ СПИСКАХ РІЗНИХ РІВНІВ

Ключові слова: цибулинні і бульбоцибулинні рослини, регіональні охоронні списки, «Червона книга України», міжнародні Червоні списки, Бернська конвенція, збереження фіторізноманіття, флора України

Переважає більшість цибулинних і бульбоцибулинних видів природної флори України є господарсько-цінними рослинами, вони характеризуються їстівними, лікарськими, декоративними та іншими властивостями. Висока «популярність» таких рослин обумовлює надмірну увагу місцевого населення до їх природних популяцій і місцезростань, що спричинює поступове зникнення популяцій і скорочення ареалів їхніх видів. Як наслідок — сьогодні переважає більшість видів цибулинних і бульбоцибулинних рослин флори країни належать до категорії рідкісних і/або зникаючих та занесені до багатьох міжнародних, державної і регіональних Червоних книг і списків [1, 2, 4, 6—34, 38, 40, 41]. Окрім того, їхня кількість у цих виданнях постійно зростає. Так, у першому виданні «Червоної книги України» було 20 таких видів [39], у другому — 50 [37], у третьому — 54 [38]. Не є винятком і «Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (далі — «Червоний список МСОП»), до якого були занесені 10 видів цибулинних і бульбоцибулинних рослин нашої флори [4], а тепер — 11 [41]; стара редакція «Європейського Червоного списку» містила 11 видів цієї групи рослин нашої флори [35], а нині — 38 [40]. У зв'язку з такою ситуацією виникла необхідність в оцінці репрезентативності цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України в охоронних списках різних рівнів для визначення їх сучасного соціологічного статусу.

Матеріали та методи досліджень

Об'єктом нашого вивчення були цибулинні і бульбоцибулинні рослини природної флори України, які занесені до «Червоного списку МСОП» [41], «Європейського Червоного списку» [40], додатків Бернської конвенції [1, 2], «Червоної книги України» [38] та офіційних охоронних списків рослин регіонів України [6—34], за винятком АР Крим і Черкаської обл., оскільки для цих територіальних одиниць країни не існує законодавчо затверджених переліків (табл. 1).

Таблиця 1. Репрезентативність цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України в охоронних списках різного рівня

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
I. <i>Alliaceae</i> J.G. Agardh						
1.	<i>Allium albidum</i> Fisch. ex M. Bieb.		+ (DD)		+ (зникаючий)	
2.	<i>Allium albiflorum</i> Omelczuk		+ (NT)			
3.	<i>Allium angulosum</i> L.		+ (LC)			Зк, Зп
4.	<i>Allium carinatum</i> L.		+ (LC)			
5.	<i>Allium cyrillii</i> Ten.		+ (DD)			Св
6.	<i>Allium decipiens</i> Fisch. ex Schult. & Schult. f.		+ (LC)			Дп, Зп, Хр
7.	<i>Allium erubescens</i> K. Koch		+ (DD)			
8.	<i>Allium firnotunicatum</i> Fomin					Дн
9.	<i>Allium flavescens</i> Besser					Зп, І, См, Т, Хр
10.	<i>Allium guttatum</i> Steven		+ (LC)			Дн, Дп, Зп, О (недостатньо вивчений)
11.	<i>Allium inaequale</i> Janka		+ (DD)			Зп, Св
12.	<i>Allium lineare</i> L.		+ (DD)		+ (вразливий)	Дп
13.	<i>Allium marschalianum</i> Vved.	+ (DD)	+ (DD)			
14.	<i>Allium moschatum</i> L.		+ (LC)			
15.	<i>Allium myrianthum</i> Boiss.		+ (NA)			
16.	<i>Allium obliquum</i> L.		+ (DD)		+ (зникаючий)	
17.	<i>Allium oleraceum</i> L.		+ (LC)			
18.	<i>Allium paczoskianum</i> Tuzs.					Зп
19.	<i>Allium paniculatum</i> L.		+ (LC)			Дп
20.	<i>Allium pervestitum</i> Klokov	+ (EN)	+ (EN)		+ (зникаючий)	
21.	<i>Allium podolicum</i> (Asch. & Graebn.) Blocki ex Racib.	+ (DD)	+ (DD)			Вн, Дп, Ж, Зп, І, Т, Хм
22.	<i>Allium praescissum</i> Rchb.					Дп
23.	<i>Allium pseudopulchellum</i> Omelcz.					Зп
24.	<i>Allium regelianum</i> A.Becker ex Iljin		+ (DD)	+ (LRnt)	+ (рідкісний)	Дп, О (рідкісний)

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
25.	<i>Allium rotundum</i> L.					Дп
26.	<i>Allium rupestre</i> Steven		+ (DD)			
27.	<i>Allium savranicum</i> Besser (~ <i>A. saxatile</i> M.Bieb. s.l.)		+ (LC)		+ (вразливий)	Дн, Дп, Кв, О (вразливий)
28.	<i>Allium schoenoprasum</i> L. (~ <i>A. sibiricum</i> L.)		+ (LC)			І
29.	<i>Allium scorodoprasum</i> L.		+ (LC)			
30.	<i>Allium scythicum</i> Zoz	+ (DD)	+ (DD)		+ (вразливий)	Дп
31.	<i>Allium senescens</i> L. (~ <i>A. montanum</i> F.W.Schmidt)		+ (LC)			Т
32.	<i>Allium sphaerocephalon</i> L.		+ (LC)			См
33.	<i>Allium sphaeropodum</i> Klokov				+ (вразливий)	О (вразливий)
34.	<i>Allium strictum</i> Schrad.				+ (рідкісний)	
35.	<i>Allium talijevii</i> Klokov	+ (DD)	+ (DD)			
36.	<i>Allium ursinum</i> L.		+ (LC)		+ (неоцінений)	О (недостатньо вивчений)
37.	<i>Allium victorialis</i> L.		+ (LC)			Чн
38.	<i>Allium vineale</i> L.		+ (LC)			
39.	<i>Allium waldsteinii</i> G.Don f.					Ж
40.	<i>Nectaroscordum bulgaricum</i> Janka (~ <i>N. meliophilum</i> (Juz.) Stank.)				+ (рідкісний)	
II. <i>Amaryllidaceae</i> Juss.						
41.	<i>Galanthus elwesii</i> Hook.f.	+ (DD)	+ (DD)		+ (вразливий)	О (вразливий)
42.	<i>Galanthus nivalis</i> L.	+ (NT)	+ (NT)		+ (неоцінений)	Дп, О (вразливий)
43.	<i>Galanthus plicatus</i> M.Bieb.	+ (LC)	+ (LC)		+ (вразливий)	
44.	<i>Leucojum aestivum</i> L.				+ (вразливий)	О (вразливий)
45.	<i>Leucojum vernum</i> L.				+ (неоцінений)	
46.	<i>Narcissus angustifolius</i> Curtis (~ <i>N. poeticus</i> L. subsp. <i>radiiflorus</i> (Salisb.) Baker.)		+ (DD)	+ (EN)	+ (вразливий)	

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
47.	<i>Sternbergia colchiciflora</i> Waldst. & Kit.		+ (LC)		+ (вразливий)	О (вразливий)
III. <i>Colchicaceae</i> DC.						
48.	<i>Bulbocodium versicolor</i> (Ker Gawl.) Spreng.				+ (вразливий)	Дп, О (вразливий)
49.	<i>Colchicum ancyrense</i> B.L.Burt				+ (вразливий)	О (вразливий)
50.	<i>Colchicum autumnale</i> L.				+ (неоцінений)	
51.	<i>Colchicum fominii</i> Bordz. (~ <i>C. arenarium</i> Waldst. & Kit.)	+ (LC)	+ (LC)	+ (CR)	+ (вразливий)	О (вразливий)
52.	<i>Colchicum umbrosum</i> Steven				+ (вразливий)	
IV. <i>Hyacinthaceae</i> Batsch ex Borkh.						
53.	<i>Bellevia sarmatica</i> (Pall. ex Georgi) Woronow					Дп, Зп, Кв, Кр, М, О (недостатньо вивчений), П (рідкісний), Хр, Хн (рідкісний)
54.	<i>Hyacinthella leucophaea</i> (K.Koch) Schur					Вн, Дн, Дп, Ж (певно зниклий), Зп, І, Кв, Кр, Лг, О (недостатньо вивчений), П (рідкісний), См, Т, Хр, Хн (рідкісний), Хм, Чн, Чр
55.	<i>Hyacinthella pallasiana</i> (Steven) Losinsk.				+ (вразливий)	Дп, Лг, О (вразливий), Хр
56.	<i>Leopoldia comosa</i> (L.) Parl.					Кр, Лв (рідкісний), Чн
57.	<i>Leopoldia tenuiflora</i> (Tausch) Heldr.					Дп, Вн, Кр, М, О (недостатньо вивчений), Т, Хм, Чн
58.	<i>Muscari botryoides</i> (L.) Mill.				+ (зникаючий)	І, Чн
59.	<i>Muscari neglectum</i> Guss.					Вн, Дн, Дп, Зп, І, Кв, Кр, Лг, О (недостатньо вивчений), П (рідкісний), См, Хр, Хн (рідкісний)

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
60.	<i>Muscari transsilvanicum</i> Schur					Зк
61.	<i>Ornithogalum amphibolum</i> Zahar.				+ (зникаючий)	О (зникаючий)
62.	<i>Ornithogalum boucheanum</i> (Kunth) Asch.				+ (неоцінений)	Дп, О (недостатньо вивчений)
63.	<i>Ornithogalum fimbriatum</i> Willd.					Дп, Кр, О (недостатньо вивчений)
64.	<i>Ornithogalum fischerianum</i> Krasch.					Дн, Кр
65.	<i>Ornithogalum kochii</i> Parl. (~ <i>O. gussonei</i> Ten.)					Вн, Дп, Ж (певно зниклий), Кр, О (недостатньо вивчений), Хр
66.	<i>Ornithogalum oreoides</i> Zahar.				+ (вразливий)	О (вразливий)
67.	<i>Ornithogalum refractum</i> Schlecht.				+ (вразливий)	О (вразливий)
68.	<i>Ornithogalum umbellatum</i> L.					Кв, Лв (недостатньо відомий)
69.	<i>Scilla autumnalis</i> L.					Хн (рідкісний)
70.	<i>Scilla bifolia</i> L.					Вн, Дп, Зп, К, Кв, О (недостатньо вивчений), П (рідкісний), См, Хр, Хн (рідкісний), Чр
71.	<i>Scilla siberica</i> Haw.					Вн, Дп, Зп, Кв, П (рідкісний), Чр
V. Iridaceae Juss.						
72.	<i>Crocus angustifolius</i> Weston				+ (неоцінений)	
73.	<i>Crocus banaticus</i> J.Gay				+ (вразливий)	
74.	<i>Crocus heuffelianus</i> Herb.				+ (неоцінений)	О (недостатньо вивчений)
75.	<i>Crocus pallasii</i> Goldb.				+ (вразливий)	
76.	<i>Crocus reticulatus</i> Steven ex Adams				+ (неоцінений)	Дп, О (недостатньо вивчений)

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
77.	<i>Crocus speciosus</i> M.Bieb.				+ (вразливий)	
78.	<i>Crocus tauricus</i> (Trautv.) Puring				+ (вразливий)	
79.	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.				+ (вразливий)	І, К, Лв (вразливий), О (вразливий), Хр, Хм, Чр
80.	<i>Gladiolus italicus</i> Mill.				+ (зникаючий)	
81.	<i>Gladiolus palustris</i> Gaudin	+ (DD)	+ (DD)		+ (зникаючий)	
82.	<i>Gladiolus tenuis</i> M.Bieb.				+ (вразливий)	Дп
VI. <i>Liliaceae</i> Adans.						
83.	<i>Gagea artemczukii</i> A. Krasnova					Зп
84.	<i>Gagea bohémica</i> (Zanschn.) Schult. et Schult. f. (~ <i>G. sczovitsii</i> (Lang.) Besser ex Schult. et Schult. f.)					Дн, Дп, Зп
85.	<i>Gagea bulbifera</i> (Pall.) Salisb.					Зп
86.	<i>Gagea erubescens</i> (Besser) Schult. & Schult.f.					См
87.	<i>Gagea hypanica</i> Sobko					Кр
88.	<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker Gawl.					Дп
89.	<i>Gagea maeotica</i> Artemcz.					Дн, Дп, Зп
90.	<i>Gagea minima</i> (L.) Ker Gawl.					Зк
91.	<i>Gagea paczoskii</i> (Zapal.) Grossh.					Зп, І, Кв
92.	<i>Gagea pratensis</i> (Pers.) Dumort.					І, Чн
93.	<i>Gagea pusilla</i> (F.W. Schmidt) Schult. & Schult. f.					Кв
94.	<i>Gagea spathacea</i> (Hayne) Salisb.					Зк, І, Лв (недостатньо відомий)
95.	<i>Gagea tesquicola</i> A.Krasnova					Зп
96.	<i>Gagea ucrainica</i> Klokov					Дп, Зп

№ п/п	Вид	Наявність у відповідному документі та категорія або статус				
		«Червоний список Міжнародного союзу охорони природи» (IUCN)	«Європейський Червоний список»	Додатки Бернської конвенції	«Червона книга України»	Офіційні регіональні охоронні списки України
97.	<i>Gagea villosa</i> (Bieb.) Duby					Зк
98.	<i>Erythronium dens-canis</i> L.				+ (рідкісний)	
99.	<i>Fritillaria meleagris</i> L.				+ (вразливий)	Дп
100.	<i>Fritillaria meleagroides</i> Patr. ex Schult. & Schult.f.				+ (вразливий)	Дп
101.	<i>Fritillaria montana</i> Hoppe	+ (DD)	+ (DD)	+ (CR)	+ (вразливий)	О (зникаючий)
102.	<i>Fritillaria ruthenica</i> Wikstr.				+ (вразливий)	Дп, О (вразливий)
103.	<i>Lloydia serotina</i> (L.) Reichenb.				+ (рідкісний)	Зк, І
104.	<i>Lilium bulbiferum</i> L.					Зк
105.	<i>Lilium martagon</i> L.				+ (неоцінений)	О (недостатньо вивчений)
106.	<i>Tulipa biflora</i> Pall.				+ (вразливий)	
107.	<i>Tulipa graniticola</i> (Klokov & Zoz) Klokov				+ (вразливий)	
108.	<i>Tulipa hypanica</i> Klokov & Zoz				+ (вразливий)	Дп, О (вразливий)
109.	<i>Tulipa ophiophylla</i> Klokov & Zoz				+ (вразливий)	Хр
110.	<i>Tulipa quercetorum</i> Klokov & Zoz				+ (вразливий)	Дп, О (вразливий)
111.	<i>Tulipa schrenkii</i> Regel				+ (вразливий)	Дп, О (вразливий)
112.	<i>Tulipa scythica</i> Klokov & Zoz				+ (зникаючий)	

Умовні позначення: EN — *endangered* (під загрозою зникнення), NT — *near threatened* (близький до загрозованих категорій), LC — *least concern* (низький рівень занепокоєння), DD — *data deficient* (недостатньо даних), NA — *not applicable* (не можна застосувати існуючі категорії), CR — *critically endangered* (під критичною загрозою зникнення в майбутньому), LRnt — *low risk* (група низького ризику, залежить від заходів охорони, але за межею небезпеки), Вн — Вінницька обл., Дп — Дніпропетровська обл., Дн — Донецька обл., Ж — Житомирська обл., Зк — Закарпатська обл., Зп — Запорізька обл., І — Івано-Франківська обл., К — м. Київ, Кв — Київська обл., Кр — Кіровоградська обл., Лг — Луганська обл., Лв — Львівська обл., М — Миколаївська обл., О — Одеська обл., П — Полтавська обл., Св — м. Севастополь, См — Сумська обл., Т — Тернопільська обл., Хр — Харківська обл., Хн — Херсонська обл., Хм — Хмельницька обл., Чн — Чернівецька обл., Чр — Чернігівська обл.

У таблиці назви таксонів наведені за алфавітом, а обсяги родин — відповідно до А.Л. Тахтаджяна [44]. Назви рослин надано згідно з номенклатурою, прийнятою у Червоних книгах і списках, до яких вони занесені. У разі коли один і той самий вид трапляється в двох або більше таких книгах чи списках під різними назвами, то визнаною вважали ту, яка прийнята в зведенні С.Л. Мосякіна і М.М. Федорончука [42], а синонім вказували в дужках.

Для порівнянь й арифметичних розрахунків за базову приймали кількість цибулинних і бульбоцибулинних рослин у природній флорі України за зведенням С.Л. Мосякіна і М.М. Федорончука [42] — 137 видів, які належать до складу 22 родів, та відповідно до системи А.Л. Тахтаджяна [44] — 6 родин і 3 порядків (*Amaryllidales*, *Iridales*, *Liliales*) класу *Liliopsida* відділу *Magnoliophyta* (*Angiospermae*) плюс *Allium talijevii*, що включений до нової редакції «Червоного списку МСОП» [41] саме з України, проте не згадується у зазначеному зведенні [42].

Результати досліджень та їх обговорення

Здійснений аналіз допоміг встановити, що 112 видів цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України з 22 родів, 6 родин і 3 порядків класу *Liliopsida* відділу *Magnoliophyta* (*Angiospermae*) занесені до міжнародних, державних і регіональних Червоних книг та списків [1, 2, 4, 6—34, 38, 40, 41]. Це становить 81,16 % від усіх видів рослин даної групи, представлених у флорі України; на вищих таксономічних рівнях (рід, родина, порядок) репрезентативність — 100 %. Найбільша кількість видів міститься в «Червоній книзі України» [36] — 54, тобто 48,21 % від цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України, занесених до вищезгаданих охоронних списків, 39,13 % від усіх цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України та 8,84 % від усіх видів судинних рослин, включених до «Червоної книги України». «Європейський Червоний список» [38] містить 38 видів із досліджуваної групи, це відповідно 33,93 % і 27,54 %; третій показник не наводимо, оскільки поки що не встановлена точна кількість видів флори України в цьому списку. До «Червоного списку МСОП» [41] потрапили 11 видів — 9,82 % від усіх раритетних видів групи, 7,97 % від усіх цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори країни; третій показник теж неможливо визначити з огляду на об'єктивні причини. У додатках Бернської конвенції [1, 2] містяться 4 види (відповідно 3,57 %, 2,90 % і 6,35 %). З'ясовано, що 2 види цибулинних і бульбоцибулинних рослин флори України (*Colchicum fominii* і *Fritillaria montana*) входять до всіх чотирьох переліків міжнародного і державного рівнів із тих, що аналізувалися; ще 6 видів (*Allium pervestitum*, *A. scythicum*, *Galanthus elwesii*, *G. nivalis*, *G. plicatus*, *Gladiolus palustris*) потрапили водночас до трьох переліків.

Окремо розглядаємо репрезентативність цибулинних і бульбоцибулинних рослин в офіційних регіональних охоронних списках України [6—34]. Найбільша кількість видів представлена у списках Дніпропетровської, Одеської та Запорізької областей — 34, 33 і 20 відповідно, а їхня частка від загальної кількості цибулинних і бульбоцибулинних флори країни становить 24,64 %, 23,91 %

і 14,49 %. Однак списки Волинської і Рівненської областей [11, 25] зовсім не містять видів цієї групи. В інших регіональних списках [6—10, 12—24, 26—34] цибулинні і бульбоцибулинні рослини представлені таким чином: Івано-Франківська — 11 видів (7,97 %), Харківська — 10 (7,25 %), Кіровоградська і Київська — по 9 (6,52 %), Донецька — 8 (5,80 %), Вінницька і Закарпатська — по 7 (5,07 %), Сумська і Чернівецька — по 6 (4,35 %), Полтавська і Херсонська — по 5 (3,62 %), Львівська, Хмельницька, Тернопільська і Чернігівська — по 4 (2,90 %), Житомирська і Луганська — по 3 (2,17 %), Миколаївська, м. Київ, м. Севастополь — по 2 (1,45 %). Зазначаємо, що наведені дані стосовно репрезентативності цибулинних і бульбоцибулинних рослин в офіційних регіональних охоронних списках України не відображають жодних природних закономірностей, а є лише констатацією юридичних фактів. Це пов'язано, насамперед, з різними науковими і, ймовірно, політичними підходами до формування таких списків. Наприклад, до регіонального списку Одеської обл. [23] разом із регіонально рідкісними рослинами занесені види з «Червоної книги України» та міжнародних Червоних списків, а в Миколаївській обл. діє регіональний список, затверджений ще в часи Української РСР [8]. Тепер цифрами аргументуємо висловлене твердження: флора Дніпропетровської обл. налічує 1714 видів [36], а регіональний список — 432 [12], що становить 25,20 % від флори регіону; флора Донецької обл. — 1940 видів [5], а до регіонального списку входять 266 видів судинних рослин [6, 7] (13,71 %); флора Запорізької обл. — 1522 види [36], регіональний список — 145 [16] (9,53 %); флора Луганської обл. — 1838 видів [3], регіональний список — 184 види судинних рослин [21] (10,01 %); флора м. Севастополя — 1385 видів [43], регіональний список — 65 [9] (4,69 %). Варто зазначити загальну кількість видів судинних рослин у регіональних списках інших областей степової зони, зокрема Херсонської, Миколаївської та Одеської — 33, 38 і 250 відповідно [8, 23, 34].

Аналіз регіональних списків уможливив виявлення цілої групи цибулинних рослин (*Allium flavescens*, *Bellevalia sarmatica*, *Hyacinthella leucophaea*, *Leopoldia tenuiflora*, *Muscari neglectum*, *Ornithogalum kochii*, *Scilla bifolia*, *S. siberica*), які на сьогодні не охороняються на міжнародному і державному рівнях, але їх потенційно можна назвати «кандидатами до занесення» в найближчі видання «Червоної книги України». Ці види потрапили до списків п'яти і більше регіонів, у межах яких фіксується весь фрагмент ареалу видів в Україні або значна його частина.

Аналіз якісного складу міжнародних охоронних списків [1, 2, 4, 40, 41] показав, що для переважної більшості цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України визначені найнижчі категорії рідкості. Так, серед рослин цієї групи, занесених до «Червоного списку МСОП» [41], 7 видів належать до категорії «DD» — це види, для визначення категорії рідкості яких даних недостатньо, 2 — до категорії «LC» — види, що зумовлюють низький рівень занепокоєння, і по одному виду — до категорій «NT» (ті, що близькі до загрожених категорій) та «EN» (види, яким загрожує зникнення). Категорії рідкості рослин з «Європейського Червоного списку» [40] розподілилися

таким чином: категорія «EN» — 1 вид, «NT» — 2, «LC» — 18, «DD» — 16, «NA» (види, до яких не можна застосувати існуючі категорії) — 1. У додатках Бернської конвенції [1, 2] до категорії видів, що перебувають під критичною загрозою зникнення в майбутньому (CR), віднесено 2 види та по 1 — до категорії видів, яким загрожує зникнення (EN), і видів, котрі належать до групи низького ризику, вони залежать від заходів охорони, але на сьогодні є за межею небезпеки (LR). Таким чином, лише 4 види цибулинних і бульбоцибулинних рослин нашої флори на міжнародному рівні віднесені до високих категорій рідкісності: *Allium pervestitum*, *Colchicum fominii*, *Fritillaria montana*, *Narcissus angustifolius*.

У «Червоній книзі України» [38] 32 види цибулинних і бульбоцибулинних рослин отримали категорію «вразливих», 9 — «неоцінених», 8 — «зникаючих» і 5 — «рідкісних». Отже, на національному рівні більшість рослин цієї групи в майбутньому можуть бути переведені до рангу «зникаючих», якщо не припиниться згубна дія різних чинників на їхні природні популяції. З-поміж них визначальним для групи цибулинних і бульбоцибулинних рослин є антропогенний фактор. Власне, тривалий його вплив у формі руйнації природних місцезростань видів, збору квітів на букети, викопування рослин, щорічних випалювань тощо, а не природна рідкісність, призвели до таких сумних наслідків, коли значна кількість видів цибулинних і бульбоцибулинних природної флори України віднесені до групи рідкісних та зникаючих рослин на міжнародному і державному рівнях.

У більшості офіційних регіональних списків категорії рідкісності не визначені, за винятком шести списків Дніпропетровської, Житомирської, Львівської, Одеської, Полтавської і Херсонської областей [12, 13, 22—24, 34]. Тому ми не аналізуватимемо якісний склад цибулинних і бульбоцибулинних рослин у цих переліках, тим паче, що для визначення категорій рідкісності під час складання списків використовувалися різні підходи, відповідно тлумачення категорій різняться у згаданих регіонах. Так, у списках Дніпропетровської, Львівської і Полтавської областей [12, 22, 24] схема категорії рідкісності розроблена відповідно до схеми категорій другої редакції «Червоної книги України» [37], але у списку Дніпропетровської і Полтавської областей використовується сім категорій (зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, недостатньо вивчені/невизначені, недостатньо відомі, відновлені), а в списку Львівської обл. — лише п'ять (зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, недостатньо відомі). Схема категорій рідкісності у списках Одеської і Херсонської областей дещо схожа на попередні, однак в Одеській обл. використовуються категорії: «зникаючі», «вразливі», «рідкісні», «недостатньо вивчені» та «екзоти, рідкісні в межах природного ареалу» [23], а в Херсонській — «зникаючі», «вразливі», «рідкісні» і «невизначені чи недостатньо відомі» [34]. У положенні про регіональний список Житомирської обл., на відміну від попередніх областей, узагалі не наводиться визначення категорій рідкісності, а їхні назви малоінформативні: «види, які, певно, зникли на території області», «дуже рідкісні (зникаючі) види», «рідкісні види», «порівняно рідкісні види», «невизначені види» [13].

Таблиця 2. Созологічна цінність родів, до яких належать рідкісні та зникаючі види цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України

Рід	Кількість рідкісних видів у роді	Кількість видів роду у флорі України, за С.Л. Мосякіним і М.М. Федорончуком [40], з уточненнями	Частка, %	Кількість видів роду в «Червоному списку Міжнародного союзу охорони природи»	Кількість видів роду в «Європейському Червоному списку»	Кількість видів роду в додатках Бернської конвенції	Кількість видів роду в «Червоній книзі України»	Кількість видів роду в офіційних регіональних охоронних списках України
<i>Allium</i> L.	39	41	95,1	5	30	1	10	24
<i>Bellevalia</i> Lapeyr.	1	2	50	—	—	—	—	1
<i>Bulbocodium</i> L.	1	1	100	—	—	—	1	1
<i>Colchicum</i> L.	4	4	100	1	1	1	4	2
<i>Crocus</i> L.	7	9	77,8	—	—	—	7	2
<i>Erythronium</i> L.	1	1	100	—	—	—	1	-
<i>Fritillaria</i> L.	4	4	100	1	1	1	4	4
<i>Gagea</i> Salisb.	15	29	51,7	—	—	—	—	15
<i>Galanthus</i> L.	3	3	100	3	3	—	3	2
<i>Gladiolus</i> L.	4	4	100	1	1	—	4	2
<i>Hyacinthella</i> Schur	2	2	100	—	—	—	1	2
<i>Leopoldia</i> Parl.	2	2	100	—	—	—	—	2
<i>Leucojum</i> L.	2	2	100	—	—	—	2	1
<i>Lilium</i> L.	2	2	100	—	—	—	1	2
<i>Lloydia</i> Rchb.	1	1	100	—	—	—	1	1
<i>Muscari</i> Mill.	3	3	100	—	—	—	1	3
<i>Narcissus</i> L.	1	1	100	—	1	1	1	—
<i>Nectaroscordum</i> Lindl.	1	1	100	—	—	—	1	—
<i>Ornithogalum</i> L.	8	14	57,1	—	—	—	4	8
<i>Scilla</i> L.	3	4	75,0	—	—	—	—	3
<i>Sternbergia</i> Waldst. & Kit.	1	1	100	—	1	—	1	1
<i>Tulipa</i> L.	7	7	100	—	—	—	7	4

Також ми здійснили оцінку созологічної цінності родів, до яких належать рідкісні і зникаючі види цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України (табл. 2). Отримані результати показують, що більшість із них повним складом занесені до охоронних списків різних рівнів, за винятком шести родів (*Allium*, *Bellevalia*, *Crocus*, *Gagea*, *Ornithogalum*, *Scilla*), які репрезентовані в цих списках від 50,0 % до 95,1 %. На міжнародному рівні найбільш созологічно цінними виявилися 4 роди: *Allium*, *Galanthus*, *Narcissus*, *Sternbergia*, а на державному рівні — 9 родів: *Bulbocodium*, *Colchicum*, *Crocus*, *Erythronium*,

Fritillaria, Gladiolus, Leucojum, Lloydia, Tulipa. Найменш созологічно цінними є роди *Gagea* і *Ornithogalum*, але це свідчить, найімовірніше, про низький рівень вивченості у флорі України видів із двох останніх родів, а не про широку розповсюдженість більшості їхніх представників у фітоценозах країни.

Висновки

Отримані результати демонструють високу репрезентативність цибулинних і бульбоцибулинних рослин природної флори України в міжнародних, державній і регіональних Червоних книгах та списках, що засвідчує значну созологічну цінність цієї групи рослин. Окрім того, вона неодмінно зросте в майбутньому, після офіційного затвердження регіональних списків Черкаської обл. та особливо АР Крим. Разом з тим вважаємо, що основна причина раритетного статусу значної кількості цибулинних і бульбоцибулинних рослин — тривала дія антропогенного чинника на природні популяції цих видів. Якщо цей вплив не зменшити, то кількість видів цибулинних і бульбоцибулинних рослин у вищезгаданих книгах та списках лише зростатиме.

Також ми частково продемонстрували недосконалість офіційних списків регіонально рідкісних рослин України. Тому наголошуємо на необхідності термінової уніфікації підходів до їх складання для підвищення ефективності регіональної охорони рослин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Виніченко Т.С.* Рослини України під охороною Бернської конвенції. — К.: Хімджест, 2006. — 176 с.
2. *Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі* (Берн, 1979 р.) — К., 1998. — 76 с.
3. *Конопля О.М.* Флора Луганської області. Анотований список судинних рослин. — Луганськ: Альма-матер, 2002. — Ч. I. — 163 с.
4. *Мосякін С.Л.* Рослини України у світовому Червоному списку // Укр. ботан. журн. — 1999. — 56, № 1. — С. 76—88.
5. *Муленкова О.Г.* Флористичні принципи і критерії формування регіональної екологічної мережі Донецької області: Автореф. дис. ... канд. біол. наук / Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. — К., 2011. — 20 с.
6. *Решение* Донецкого областного совета от 23.03.2007 г. № 5/8—185 «О внесении изменений в решение областного совета от 29.02.2000 г. № 23/11—255».
7. *Решение* Донецкого областного совета от 17.12.2009 г. № 5/25—809 «О внесении изменений в решение областного совета от 29.02.2000 г. № 23/11—255».
8. *Решение* Николаевского областного совета от 16.10.1990 г. «Об основных направлениях, неотложных мерах и перспективном плане работы областного Совета народных депутатов по усилению охраны природы, рациональному использованию природных ресурсов в области».
9. *Решение* Севастопольского городского совета от 10.12.2003 г. № 1692 «О мерах по сохранению объектов растительного мира, находящихся под угрозой исчезновения в регионе г. Севастополя».
10. *Рішення* Вінницької обласної ради від 25.10.2010 р. № 1139 «Про загальний перелік рідкісних та зникаючих видів судинних рослин і тварин Вінницької області, які потребують охорони».

11. *Рішення* Волинської обласної ради від 26.05.2009 р. № 29/30 «Про затвердження «Списку регіонально рідкісних, зникаючих видів рослин, грибів і тварин, які потребують охорони у Волинській області».
12. *Рішення* Дніпропетровської обласної ради від 27.12.2011 р. № 219—10/VI «Про затвердження Червоних списків тварин та рослин Дніпропетровської області».
13. *Рішення* Житомирської обласної ради від 08.09.2010 р. № 1162 «Про затвердження переліку регіонально рідкісних видів судинних рослин Житомирщини».
14. *Рішення* Закарпатської обласної ради від 4.12.2008 р. № 707 «Про затвердження переліків видів судинних рослин та рослинних угруповань, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області».
15. *Рішення* Запорізької обласної ради від 31.03.2000 р. № 7 «Про спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення в Запорізькій області».
16. *Рішення* Запорізької обласної ради від 24.02.2011 р. № 31 «Про внесення змін до рішення обласної ради від 31.03.2000 № 7».
17. *Рішення* Київської міської ради від 29.06.2000 р. № 219/940 «Про затвердження переліку видів рослин, які підлягають особливій охороні на території м. Києва».
18. *Рішення* Київської міської ради від 23.12.2004 р. № 880/2290 «Про внесення змін та доповнень до рішення Київради від 29.06.00 № 219/940».
19. *Рішення* Київської обласної ради від 07.02.2012 р. № 285—15—VI «Про затвердження Списку регіонально рідкісних, зникаючих видів рослин і грибів, які потребують охорони у Київській області, та Положення до нього».
20. *Рішення* Кіровоградської обласної ради від 25.03.1999 р. № 65 «Про внесення змін і доповнень до переліків видів тварин і судинних рослин».
21. *Рішення* Луганської обласної ради від 3.12.2009 р. № 32/31 «Про затвердження Переліку видів рослин, не занесених до Червоної книги України, що підлягають особливій охороні на території Луганської області».
22. *Рішення* Львівської обласної ради від 2.12.2003 р. № 193 «Про заходи щодо охорони рідкісних та зникаючих видів рослин на території Львівської області».
23. *Рішення* Одеської обласної ради від 18.02.2011 р. № 90—VI «Про затвердження Переліку видів тварин і рослин, які підлягають особливій охороні на території Одеської області, та Положення про нього».
24. *Рішення* Полтавської обласної ради від 23.03.2005 р. «Про затвердження Переліку видів тварин і рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення на території Полтавської області».
25. *Рішення* Рівненської обласної ради від 27.03.2009 р. № 1196 «Про затвердження Переліку регіонально рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин на території Рівненської області, та Положення до нього».
26. *Рішення* Сумської обласної ради від 18.11.2011 р. «Про заходи щодо посилення охорони рідкісних та зникаючих видів рослин, тварин і грибів, що підлягають особливій охороні на території Сумської області».
27. *Рішення* Тернопільської обласної ради від 1.06.2011 р. № 1192 «Про затвердження переліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу на території Тернопільської області».
28. *Рішення* Харківської обласної ради від 25.09.2001 р. «Про Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області».
29. *Рішення* Харківської обласної ради від 30.10.2001 р. «Про затвердження «Положення про Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Харківської області».
30. *Рішення* Хмельницької обласної ради від 20.12.2006 р. № 18—5/2006 «Про Положення та Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Хмельницької області».
31. *Рішення* Чернівецької обласної ради від 7.06.2007 р. «Про ліміти заготівлі лікарської сировини дикорослих видів рослин на 2007 рік та затвердження списків регіонально рідкісних видів рослин і тварин».

32. *Рішення* Чернігівської обласної ради від 20.01.2000 р. «Про порядок встановлення лімітів і порядок видачі дозволів на спецвикористання природних рослинних ресурсів місцевого значення та перелік видів рослин, які не занесені до Червоної книги України».
33. *Розпорядження* Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 18.04.1996 р. № 268 «Про охорону цінних рослинних ресурсів області».
34. *Розпорядження* Херсонської обласної державної адміністрації від 21.11.2003 р. № 1220 «Про затвердження переліку рідкісних та зникаючих видів рослин і грибів, які підлягають обов'язковій охороні на території області, та Положення про нього».
35. *Собко В.Г., Гриценко В.В., Гнатюк А.Н., Деркач О.В., Мініна Ю.В.* Рідкісні види флори України у Європейському Червоному списку // *Інтродукція рослин.* — 2002. — № 3—4. — С. 4—13.
36. *Тарасов В.В.* Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біолого-екологічна характеристика видів. — Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2005. — 276 с.
37. *Червона книга України.* Рослинний світ / За заг. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонка. — К.: Укр. енциклопедія, 1996. — 608 с.
38. *Червона книга України.* Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.
39. *Червона книга Української РСР.* — К.: Наук. думка, 1980. — 504 с.
40. *Bilz M., Kell S.P., Maxted N., Lansdown R.V.* European Red List of Vascular Plants. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. — x + 132 p.
41. *IUCN Red List of Threatened Species.* Version 2011.2. — Електронне джерело: <www.iucnredlist.org> — 12 June 2012.
42. *Mosyakin S., Fedoronchuk M.* Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. — Kiev, 1999. — xxiv + 346 p.
43. *Seregin A.P.* Contribution to the vascular flora of the Sevastopol area (the Crimea): a checklist and new records // *Flora Mediterranea.* — 2008. — **18.** — P. 171—246.
44. *Takhtajan A.* Flowering Plants. — Springer, 2009. — 871 p.

Рекомендує до друку

Надійшла 26.12.2012 р.

Н.Н. Перегрим^{1,2}

¹ Научно-исследовательская лаборатория «Ботанический сад» Учебно-научного центра «Институт биологии» Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

² Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТЬ ЛУКОВИЧНЫХ И КЛУБНЕЛУКОВИЧНЫХ ВИДОВ РАСТЕНИЙ ПРИРОДНОЙ ФЛОРЫ УКРАИНЫ В ОХРАННЫХ СПИСКАХ РАЗНЫХ УРОВНЕЙ

Проведена оцінка репрезентативності луковичних і клубнелуковичних видів рослин природної флори України в «Красном списке Международного союза охраны природы», «Европейском Красном списке», приложениях Бернской конвенции, «Красной книге Украины» и украинских региональных охранных списках. Установлена высокая соэологическая ценность этой группы растений во флоре страны. Также сделаны заключения о несовершенстве региональных списков редких растений и необходимости унификации подходов к их составлению.

К л ю ч е в ы е с л о в а: луковичные и клубнелуковичные растения, региональные охранные списки, «Красная книга Украины», международные Красные списки, Бернская конвенция, сохранение фиторазнообразия, флора Украины.

M.M. Peregrym^{1,2}

¹ Research Laboratory «Botanical Garden» of the Educational-scientific Centre «Institute of Biology», Taras Schevchenko National University of Kyiv

² M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv

REPRESENTATION OF BULB AND BULBOTUBERIFEROUS SPECIES
OF THE NATURAL FLORA OF UKRAINE IN PROTECTED PLANT LISTS
OF DIFFERENT LEVELS

Representation of bulb and bulbotuberiferous species of plants of the natural flora of Ukraine in the IUCN Red List, the European Red List, annexes of the Bern Convention, the Red Data Book of Ukraine and Ukrainian regional protected lists is assessed. High zoological value of this plant group in the flora of Ukraine is demonstrated. Improvement of regional rare plants lists and unification of approaches to their preparation are required.

Key words: bulb and bulbotuberiferous plants, regional protected lists, Red Data Book of Ukraine, International Red lists, Bern Convention, plant conservation, flora of Ukraine.